

Tafsir Dergisi - Tafsir Journal

e-ISSN: 2792-078X

Cilt/Volume: 3, Sayı/Issue: 1 (Mayıs/ May 2023): 87-101

Mehmet Görmez'in İdeolojik Sünnet ve Hadis Tartışmalarına Yaklaşımının Değerlendirilmesi (“Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu” Adlı Eseri Özeline)

An Assessment of Mehmet Görmez's Approach to the Ideological Discussions on Sunnah and Hadith (As Specific to his Work titled “Sunnah and Hadith Knowledge Guide”)

Ahmet Emin SEYHAN

Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi/ Hadis Anabilim Dalı
University of Afyon Kocatepe Faculty of Islamic Sciences, Department of Hadith
Afyonkarahisar, Türkiye
e-mail: ahmeteminseyhan@gmail.com orcid.org/ 0000-0002-5740-487X

Makale Bilgisi/Article Information
Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received: 10.02.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 15.04.2023
Yayın Tarihi/Pub Date: 31.05.2023

Atıf/Cite as

Seyhan, Ahmet Emin. Mehmet Görmez'in İdeolojik Sünnet ve Hadis Tartışmalarına Yaklaşımının Değerlendirilmesi (*Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu* Adlı Eseri Özeline), Tafsir Dergisi 2/1 (Mayıs 2023), 87-101
Seyhan, Ahmet Emin. An Assessment of Mehmet Görmez's Approach to the Ideological Discussions on Sunnah and Hadith (As Specific to his Work titled “*Sunnah and Hadith Knowledge Guide*”), Tafsir Journal 2/1 (May 2023), 87-101

İntihal/Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. Published by Tafsir Journal, Turkey. <http://www.tafsirdergisi.com/index.php/tafsir/index>
Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

**Evaluation of Mehmet Görmez's Approach to Ideological Sunnah and Hadith
Discussions
(Specific to His Work Entitled "The Guide to Understanding Sunnah and
Hadith")**

Abstract

As in the Islamic world, the discussions on *sunnah* and *hadith* also continue in Türkiye, individuals or groups who decide by looking at a small piece of the truth but cannot see the whole picture act on the line of overstatement-understatement and move away from the conservative way. Most Muslims are affected by statements of overstatement-understatement, and they may make wrong decisions. In this respect, it is important to become aware of the ideas that scientists who have endeavoured to make *sunnah* and *hadith* understood correctly and compiled books on this issue for years have revealed in their studies. Mehmet Görmez, who is the former chair of the Religious Affairs Directorate in our country and also taught *hadith* at the university for years, had identified critical issues and made evaluations in his work titled "*The Guide to Understanding the Sunnah and Hadith*" in order to contribute to the *sunnah* discussions to be held on the correct basis. Because Görmez realized that one of the most important reasons for these debates that have been going on for centuries is the "lack of method and method in understanding and interpretation" and he studied this issue in his doctoral dissertation. This dissertation was granted "the award of Türkiye Diyanet Foundation for Islamic Studies" in 1996 and published with the title "*The Problem of Methodology in Understanding and Interpreting the Sunnah and Hadith*". Görmez applied "the method of understanding the *sunnah* and *hadith*" proposed in his dissertation a quarter-century ago in the "*Sunnah and Hadith Knowledge Guide*" that is the continuation of the argument for holding *sunnah* discussions on the correct basis and offered a new method composed of forty-two principles. He proposed to approach the issue without breaking Islam's 14-century-old evidence system and evidence hierarchy and losing the Quran-*sunnah* relationship and reason-transmission (*Aql-Naql*) connection, in the light of total norms of Islam, under the guidance of the Quran, within the frame of universal representativeness of risâlet-i Muhammadiyye, and with a holistic view. Görmez believed that Muslims who cannot correctly understand the universal and timeless message of the Prophet cannot resolve any of their problems. He explained his purpose in writing his work as "to contribute to the efforts of understanding and interpreting the *Sunnah* of the Prophet as an example and the *hadith* narrations (*riwayat*) that carry this example to all times in a wholeness". This article discussed Mehmet Görmez's perspective on ideological *sunnah* and *hadith* discussion, the main discourses of the section moving on the overstatement-understatement, and his suggestions for finding a middle way. In order not to force the volume of the article, Görmez's other views were excluded from the study. The purpose of the article is to draw attention to the negative effects of the discussions that continue today, to point out what needs to be done to meet on the moderate path, and to emphasize the importance of the morality of criticism. In addition, it is to analyze the warnings of a scholar who served as the Vice President of Religious Affairs for seven years and the Head of Religious Affairs for seven years, and who increased his knowledge, manners and experience by making numerous visits to the geographies where Muslims live, in the book he wrote for the correct understanding of *sunnah* and *hadith*.

Key Words: *Hadith*, *Sunnah*, Mehmet Görmez, People of *hadith* (*Ahl al-hadith*), People of Quran (*Ahl al-Quran*).

**Mehmet Görmez'in İdeolojik Sünnet ve Hadis Tartışmalarına Yaklaşımının
Değerlendirilmesi
("Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu" Adlı Eseri Özelinde)**

Öz

İslâm dünyasında olduğu gibi Türkiye'de de sünnet ve hadise dair tartışmalar devam etmekte, hakikatin küçük bir kısmına bakarak karar veren ama resmin tamamını göremeyen kişi veya gruplar ifrat-tefrit çizgisinde hareket etmekte ve mu'tedil yoldan uzaklaşmaktadır. Müslümanların büyük bir kısmı ise ifrat-tefrit söylemlerinin etkisinde kalmakta ve yanlış kararlar alabilmektedir. Bu itibarla yıllardır sünnet ve hadisin doğru anlaşılması için çaba sarf eden, bu konuda kitaplar telif eden ilim adamlarının çalışmalarında ortaya koyduğu fikirlerden haberdar olmak önem arz eder. Ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı yapmış, aynı zamanda üniversitede yıllarca hadis dersleri vermiş Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu* adlı eserinde sünnet ve hadis tartışmalarının doğru zeminde yapılmasına katkı sunmak amacıyla önemli tespit ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Çünkü Görmez, asırlardır süren bu tartışmaların en önemli sebeplerinden birinin "anlama ve yorumlama konusundaki usûl ve yöntem eksikliği" olduğunu fark etmiş, konuyu doktora tezi olarak çalışmış, bu çalışma 1996 yılında "TDV İslâm Araştırmaları ödülüne" layık görülmüş, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* ismiyle neşredilmiştir. Görmez, sünnet ve hadis tartışmalarının doğru zeminde yapılması için çeyrek asır önce tezinde önerdiği "sünnet ve hadisi anlama yöntemini" tezin devamı niteliğinde olan *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*'nda uygulamış ve kırk iki ilkedен oluşаn yeni bir usûl teşebbüsünde bulunmuştur. O, İslâm'ın on dört asırlık deliller sistemini ve deliller hiyerarşisini bozmadan, Kur'ân-sünnet ilişkisini ve akıl-nakil münasebetini kaybetmeden, İslâm'ın küllî kâideleri ışığında, Kur'ân'ın öncülüğünde, risâlet-i Muhammediyye'nin evrensel örneklığı çerçevesinde ve bütüncül bir bakışla meseleye yaklaşılmasını önermiştir. Görmez, Resûlullah'ın evrensel ve çağlar üstü mesajını doğru anlayamayan Müslümanların hiçbir sorunlarını halledemeyeceklerine inanmış, eserini yazmaktaki gayesini ise "bir örneklik olarak Hz. Peygamber'in sünnetini ve bu örneklığı bütün zamanlara taşıyan hadis rivâyetlerini bir bütünlük içinde anlama ve yorumlama çabalarına katkı sunmak" olarak açıklamıştır. Bu makalede Mehmet Görmez'in ideolojik sünnet ve hadis tartışmalarına yaklaşımı, ifrat-tefrit çizgisinde hareket eden kesimlerin temel söylemleri ve onun orta yolda buluşmak için yaptığı tavsiyeler değerlendirilmiştir. Makalenin hacmini zorlamamak amacıyla Görmez'in diğer görüşleri çalışma dışında tutulmuştur. Makalenin amacı, günümüzde de devam eden söz konusu tartışmaların olumsuz etkilerine dikkat çekmek, mu'tedil yolda buluşmak için yapılması gerekenlere işaret etmek, tenkit ahlâkının önemini vurgulamak, yedi yıl Diyanet İşleri Başkan yardımcılığı ve yedi yıl da Diyanet İşleri Başkanlığı yapmış, Müslümanların yaşadıkları coğrafyalara sayısız ziyaretler gerçekleştirerek bilgi, görgü ve tecrübelerini artırmış bir ilim adamının sünnet ve hadisin doğru anlaşılması için yazdığı kitaptaki uyarılarını analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sünnet, Mehmet Görmez, Ehl-i Hadis, Ehl-i Kur'ân.

GİRİŞ

Müslümanlar, bir taraftan sünnet ve hadise dair tarihten tevârüs eden ve halledilemeyen pek çok meseleyle, asırların biriktirdiği ve cevabını bulamadığı sorunlar yumağıyla boğuşurken, diğer taraftan da Modernizm'in sorgulamalarına ve meydan okumalarına maruz kalmıştır. Modernizm'in söz konusu iddialarına günümüzde de ikna edici cevaplar verilememiş olması sünnet ve hadisin tartışma konusu yapılmasına neden olmuştur. Bilginin dijitalleşmesiyle yaşanan bilgi kaosu ve yorum anarşisi bu tartışmaları daha da körüklemiş ve mesele içinden çıkılmaz hâl almıştır. Müslümanlar arasında ihtilaf ahlâkının yokluğu, münâzaraların ifrat-tefrit, takdîs-takbîh, tadrîl-tadrîl çizgisinde

seyretmesine yol açmış, temel hadis kaynaklarının güçlü bir usûl ve derin makâsîd bilgisiyle, Kur'ân ve risâlet-i Muhammediyye'nin evrensel örnekliliği çerçevesinde ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınamamış olması da sünnet ve hadisin polemik düzeyinde tartışılmasına neden olmuştur.¹

Hız. Peygamber'den nakledilen sözler hadis külliyâtında izleri açıkça görülen Emevî-Hâşimî, Emevî-Abbâsî ihtilâfları, siyasî-sosyal bölgesel hareketlerin etkileri vs. hesaba katılmadan anlaşılmaya çalışılmış, evrensel bakış açısı ve bütüncül perspektifin olmayışı tartışmaların kısır döngü içinde seyretmesine yol açmıştır. Bu kısır döngü bir yana hadis külliyâtının büyük kısmı -başta Hanefî ve Mâlikî mezhepleri olmak üzere- mezhepsel muhâlefet sâikiyle tasnif edilmiştir. Günümüzde ise mezhepleri yetersiz gören ve mezhep doktrinleri dışında düşünmeye başlayan "yeni Ehl-i Hadis çevreleri" problemleri belirli bir usûlden yoksun ele almış, bu nedenle mezkûr tartışmalarda bir mesafe kat edilememiştir.²

Bu ve benzeri sebeplerle sünnet ve hadis tartışmaları günümüze kadar devam etmiş, söz konusu problemlerin üstesinden gelecek ilmî birikim oluşmamış, ilim adamları kendi aralarında derin ayrışmalar yaşamış ve bu durum yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Sünnet ve hadise dair her konuda ifrat-tefrit noktaları oluşmuş, bu hâl karşısında bazıları sünnet ve hadisi tamamen reddederek çareyi Kur'ân'a sığınmakta bulmuş ve kendilerine "Kur'âniyyûn/Ehl-i Kur'ân (Kur'âncılar)"³ adını vermiştir. Bazıları da savunmacı refleksle "hadis olarak" rivâyet edilen her ne varsa hepsine sahip çıkmış, onlara da "Ehl-i Eser/Ehl-i Hadis (rivâyeti önceleyenler)" denilmiştir. İfrat-tefrit çizgisinde hareket eden her iki kesim kaosu daha da büyütme ve derinleştirmekten öteye geçememiştir.⁴

Diğer taraftan tarihte Ebû Hanîfe (ö. 150/767),⁵ Ehl-i Re'y⁶ ve Mu'tezile mezhebinin⁷ rivâyetlere yaklaşımı "hadis inkârcılığı" şeklinde değerlendirilmiş, bunlar "hadis münkiri", "bid'at ehli", "fâsık" ilan edilmiş, bu vahim hata nedeniyle onların sundukları çözüm önerilerinden faydalanılamamıştır.⁸ Günümüzde de bazı İslâm âlimleri hak etmedikleri halde benzer gerekçelerle suçlanmakta, itibarsızlaştırılmakta ve dışlanmaktadır. Oysa sünnet ve hadis ile ilgili ilmî değerlendirmeler yapan âlimleri "hadis münkiri", "hadis düşmanı", "sünnet düşmanı", "itikâdı bozuk" veya "sapık" ilan etmek çok büyük bir haksızlıktır. Elbette sünneti âdil şahitler ve sadık haberlerle Müslümanlara ulaştıran her hadis Allah Rasûlü'nün bir emânetidir. Ancak sünnetin mercîyetini, hadisin hücciyetini tartışırken "risâleti rivâyete, Allah Rasûlü'nü râvîye feda etmek" doğru değildir. Eğer böyle yapılırsa bu ayrışmalar hiç bitmeyecek, rivâyetin otoritesi "risâletin otoritesiyle", Ehl-i Hadis'in⁹ ve hadis külliyâtının

¹ Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu* (Ankara: Otto Yayınları, 2020), 27.

² Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 28.

³ Ayrıntılar için bk. Abdulhamit Birışık, "Kur'âniyyûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/428-429.

⁴ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 28-29.

⁵ İbn Abdilberr'e göre Ehl-i Hadis ile Ehl-i Re'y arasındaki ihtilâfın temel sebebi Ebû Hanîfe'nin birçok hadis Kur'ân'dan ve hadislerin bütününden çıkarılan "dinin genel ilkelerine" arz ettikten sonra uygun düşmeyenleri şâz olarak nitelendirip reddetmesidir. bk. Salim Ögüt, "Ehl-i Hadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/511.

⁶ Sahâbe ve tâbiîn döneminde Irak'ta başlatılan Kur'ân ve sünnete dayalı dinî bilginin re'y ve ictihadla zenginleştirilmesi gayretlerinin II. (VIII.) yüzyılın ortalarında Ebû Hanîfe ve öğrencilerinin çabalarıyla sistemleşip ekolleşmiş olduğu söylenebilir. bk. M. Esat Kılıçer, "Ehl-i re'y", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/521. Ebû Hanîfe ve ekolünün Ehl-i re'y olarak adlandırılmasının bir sebebi, bu ekolü oluşturan fakihlerin hüküm çıkarmada re'yi maharetle ve diğerlerine göre daha sıkça kullanmış olmalarıdır. bk. Kılıçer, "Ehl-i re'y", 10/522. Hemen hemen her dönemde Ehl-i re'y "hadise aykırı hüküm verdiği, sahîh hadislerle amelî terk ettiği, re'yi hadisten üstün tuttuğu" gibi ithâmlara mâruz kalmıştır. bk. Kılıçer, "Ehl-i re'y", 10/522.

⁷ Ebû Hanîfe ve öğrencilerinin Ehl-i re'y olarak adlandırılıp re'ye yöneltilen tenkitlerin giderek Hanefiler'i hedef almasında akılcı bir ekol olarak bilinen Mu'tezile mezhebinin ortaya çıkışı ve Mu'tezile'nin ileri gelenlerinin daha çok Hanefî mezhebine mensup olmaları etkili olmuştur. bk. Kılıçer, "Ehl-i re'y", 10/523.

⁸ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 33.

⁹ Nasrlara yaklaşımları farklılık arz eden Ehl-i Hadis'in en belirgin özelliği hadisleri mümkün olduğunca yoruma tâbi tutmadan ve kıyâsa başvurmadan uygulamak ve aklî-edebî ilimlerden ziyade naklî ilimlerle ilgilenmektir.

otoritesi "sünnetin otoritesiyle" karıştırılacak,¹⁰ bu kısır tartışmalar ilânihâye devam edecek, mu'tedil yoldan her geçen gün uzaklaşılacak, din kardeşliği bundan olumsuz anlamda etkilenecek ve neticede tüm Müslümanlar bu çözümsüzlükten zarar göreceklerdir.¹¹

Öte yandan hadislerin başlangıçta Kur'ân gibi yazılmaması, nispeten geç tedvini veya Hz. Peygamber adına hadis uydurma/üretme faaliyetlerinin olması hadisin değerinden hiçbir şey eksiltmez. Çünkü bir altın küpünün içine kum, toprak veya çakıl karıştı diye altınlardan vazgeçmek nasıl düşünülemezse hadisler arasına uydurmalar karıştı diye de hadislerin tamamından vazgeçmek düşünülemez. Zira mevzû hadisleri sahanın uzmanları simyacı titizliğiyle ayırıştırır, sahih, hasen ve zayıf olanları tespit eder. Kaldı ki hadis ilmi, cerh-ta'dil ilmi, ricâl ilmi vs. hep bu nedenlerle ortaya çıkmıştır.¹²

Vahyin ilk temsilcilerini takip eden kuşakların yeni bir medeniyet inşa ederken, şifâhî kültürden yazılı kültüre geçerken, Resûlullah'ın sünnet ve hadislerini, Medine'nin hâfızasını, sahâbenin söz ve amellerini gelecek kuşaklara aktaracak şekilde "kayıt altına almaları" tüm insanlık adına alkışlanacak ve takdir edilecek üstün çaba ve gayretlerdir. Bu nedenle Ehl-i Kur'ân'ın; "Bunlar Kur'ân'a eş bir otorite ihdâs ettiler" diyerek bu büyük ilmî mirası ve insanî vazifeyi küçümsemesi son derece yanlıştır. Elbette bu çalışmaların kitâbeti, tedvini, tasnifi ve sağlamını çürüğünden ayırt etme faaliyetlerinde "beşer faktörü söz konusu olduğu için" birtakım hatalar olması kaçınılmazdır. Ancak bu hataları gerekçe göstererek tüm hadisleri reddetmek de olacak şey değildir. Zira burada bir ictihâd faaliyeti söz konusudur; isabet edene iki ecir, hata edene de bir ecir vardır.¹³ Bu bakımdan fıkhîta gibi olduğu gibi hadiste de ictihâd faaliyetlerinin sürdürülmesi gerekir. Lakin bu ictihâd sened ve metin tenkîdi ihmal edilmeden,¹⁴ İslâm'ın küllî kâideleri ışığında ve Kur'ân'ın öncülüğünde yapılmalıdır.¹⁵ Mesela söz konusu ictihâd faaliyetlerinde isabet kaydedebilmek için sahîh hadisin tanımında yer alan "şâz ve illeten ârî (uzak) olmak" ilkesi geniş anlamda ele alınmalıdır. Bilindiği üzere "adâlet ve zabt sahibi râvîlerin muttasıl (kesintisiz) bir isnâd ile rivâyet ettikleri şâz ve illeten ârî hadislere" sahîh hadis denilir.¹⁶ Şüphesiz râvîlerin adâlet ve zabtî subjektif olabilir. Ancak sened ve metin tenkîdine taalluk eden "şâz ve illet" geniş anlamda ele alınırsa subjektifliğin getirdiği olumsuzluklar büyük ölçüde ortadan kalkar. Ayrıca fakîh ve usûlcülerin sahîh hadiste aradıkları şartlar buna ilave edildiğinde mesele büyük oranda halledilmiş olur. Nitekim Hanefî âlimlerin ortaya koydukları manevî inkıtâ' yani; "metin ve anlam bakımından ortaya çıkan kopukluk" her hadisin sahihliğinin sigortasıdır. Şâz ve illet sadece râvînin râvîye muhâlefetine yani; sadece "isnâda taalluk eden bir illet" değildir. Zira hadis metninin İslâm'ın küllî bir esasına muhâlefeti, Kur'ân'a yahut aklın sarîh ilkelerine aykırı oluşu öncelikle "şâz ve illet kategorisine" girer. Dolayısıyla hem hadisçilerin hem de fakîh ve usûlcülerin ortaya koydukları bu ilkeler var iken "içlerine zayıf ve uydurma hadisler karıştı" diye hadis külliyâtını terk etmek akıl kârı değildir.¹⁷ Nitekim hadis eczanesinde farklı dertlere derman çeşitli ilaçlar vardır. Ancak doktor tavsiyesi olmadan her ilacı kullanmak

Nitekim Ehl-i Hadis çeşitli dönemlerde söz konusu şekilci tutumları nedeniyle tenkit edilmiştir. bk. Abdullah Aydın, "Ehl-i Hadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/507.

¹⁰ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 33.

¹¹ Kırbasoğlu, Müslümanların şu an içinde buldukları "atalet, donukluk, katı muhafazakârlık, taklitçilik, bunların doğal sonucu olan dayatmacılık ve baskıcılıktan" kurtulmaları için "gelişmelere açık, dinamik, eleştirel ilim ve düşünce geleneği inşa etmelerini" bir zorunluluk olarak görür. M. Hayri Kırbasoğlu, *İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999), 8-9.

¹² Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 33-34.

¹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "İ'tisâm", 13, 21; Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Akdıye", 15.

¹⁴ Metin tenkîdi, isnâd tenkîdinden bağımsız değil isnâd tenkîdiyle birlikte ve bütünlük içinde yapılmalıdır. Ayrıntılar için bk. Salahattin Polat, *Metin Tenkîdi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 303-315.

¹⁵ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 34.

¹⁶ Talat Koçyiğit, *Hadis Usûlü* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 32-36.

¹⁷ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 34-35.

doğru olmaz. Kaldı ki bazen ilaçla zehir arasındaki fark “dozaj” farkıdır. Bu fark bilinmezse ve dozaj çok iyi ayarlanmazsa şifâ için alınan bir ilaç zehir olur. Uzman doktorlar hangi derde, hangi ilacın, hangi ölçüde deva olacağını çok iyi bilir ve ona göre ilaç tavsiye eder. İlaç olmadan doktor görevini tam olarak yapamaz, doktor olmadan da ilaç tek başına derde derman olamaz. Bu itibarla uzman hadisçilerin, fakîh ve usûlcülerin tespit edip önerdikleri “doğru anlaşılabilir ve yorumlanan sahîh ve hasen hadisler” ümmetin derterine çare olabilir. Eğer yukarıda bahsedilen hususlar dikkate alınmazsa sünnet ve hadis tartışmaları ideolojik bir mahiyet kazanır, Müslümanlar ifrat-tefrit noktalarına savrulur, ehil âlimlere kulak verilmediği için de her geçen gün mu’tedil yoldan uzaklaşılır. Oysa Hz. Peygamber, sahâbe-i kirâm’ı eğitirken, onlara model davranışlar kazandırırken ifrat-tefritten sakındırmış ve mu’tedil yolun önemine dikkat çekmiştir.¹⁸ Bu bakımdan Ümmet-i Muhammed’in Resûlullah’ın bu uyarılarını dikkate almaları icap eder.

Bu makale iki başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta sünnet ve hadis tartışmalarında ifrat-tefrit çizgisinde hareket eden Ehl-i Kur’ân ile Ehl-i Hadis’in temel söylemlerine kısaca temas edilmiş, ikinci başlıkta ise Mehmet Görmez’in mu’tedil yolda buluşmak için yaptığı tavsiyeler maddeler halinde verilerek gerekli değerlendirmeler yapılmıştır.

1. İdeolojik Sünnet ve Hadis Tartışmalarında İfrat-Tefrit Noktaları

Mehmet Görmez, söz konusu eserinde ifrat-tefrit noktalarına savrulan kesimlerin başlıca iddialarına işaret etmiş, girdikleri yolun yanlışlığına dikkat çekmiş ve onları uyarmıştır.

Şimdi problemi daha net görebilmek için Görmez’in eserinde ikaz ettiği kesimlerin söylemlerini ele alalım:

1. İdeolojik sünnet ve hadis tartışmalarında bazıları “risâlet-nübüvvet, resûl-nebî ayrımı üzerinden bir hâtemiyet tartışmasına girişmiş, sünneti risâletten saymayarak” ifrata sapmış, bunun tam tersini savunanlar ise “varlığını ve meşrûyetini bu ayrım üzerine bina ederek” tefrite düşmüş, nihayet her iki grup da savrularak mu’tedil yoldan uzaklaşmıştır.

2. Bazıları, “nübüvvet ve risâleti sadece Yüce Allah’tan vahiy almak ve insanlara ulaştırmak (postacı/ara kablosu) konumuna indirgeyerek”¹⁹ ifrata sapmış, bazıları ise “Hz. Peygamber’in beşer olduğu gerçeğini²⁰ göz ardı edip sır ve tılsımlarla örölü, aşırı derecede yüceltilmiş ve örnek alınamaz konuma yükseltilmiş peygamberliği savunarak” tefrite düşmüş, her iki kesim de savrularak mu’tedil yoldan uzaklaşmıştır.²¹

3. Bazıları, “sünnetin Kur’ân’dan önce geldiğini, Kur’ân’ın sünnete ihtiyacının sünnetin Kur’ân’a olan ihtiyacından çok daha fazla olduğunu söyleyerek” ifrata sapmış, bazıları ise “dinin sadece vahiyden, vahyin ise Kur’ân’dan ibaret olduğunu iddia ederek” tefrite düşmüş, her iki kesim de savrularak mu’tedil yoldan uzaklaşmıştır.

4. Bazıları, “Hz. Peygamber’in içinde yaşadığı toplumun kültürünü, örfünü, âdetini evrensel dinin değişmez kurallarına dönüştürerek” ifrata sapmış, bazıları ise “sünnet ve hadise dair her türlü unsuru on dört asır öncesinin örf, âdet ve kültürü görüp reddederek” tefrite düşmüş, her iki kesim de savrularak mu’tedil yoldan uzaklaşmıştır.

¹⁸ Erdoğan Köycü, “Sahâbenin Model Davranışlarının (İ’tidâl) Oluşumunda Hz. Peygamberin (s.a.s.) Rolü”, *Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 26-27 Nisan 2018, (Kahramanmaraş: y.y., 2018), 1/396-404.

¹⁹ Sadece Kur’ân ile yetinmek gerektiğini düşünenlerin ileri sürdükleri delillerin yetersizliği, yanlışlığı ve tutarsızlığı konusunda ayrıntılı bilgi için bk. M. Hayri Kırbaçoğlu, *İslâm Düşüncesinde Sünnet, -Eleştirel Bir Yaklaşım-* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999), 128-147.

²⁰ el-Kehf 18/110; el-Fussilet 41/6.

²¹ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 37.

5. Bazıları, “Allah Rasûlü’nün her davranış, her söz ve her onayının ilâhî vahiyle belirlendiğini söyleyerek”²² ifrata sapmış, bazıları ise “Kur’ân’dan başka hiçbir vahiy olmadığını, Peygamber’den sâdır olan her şeyin beşer olarak sudûr ettiğini söyleyerek” tefrite düşmüş, her iki kesim de savrularak mu’tedil yoldan uzaklaşmıştır.

6. Bazıları, “fıkhın ve usûlün dışına çıkarak Hz. Muhammed’in hem beşer hem de peygamber olarak yaptığı bütün tasarruflarını ümmet için bağlayıcı kabul ederek” ifrata sapmış, bazıları “dinin tek kaynağının Kur’ân olduğunu, bağlayıcı hiçbir sünnet olmadığını iddia ederek” tefrite düşmüş, her iki kesim de savrularak mu’tedil yoldan uzaklaşmıştır.

7. Bazıları, “hicri üçüncü asır ve sonrasında cem ve te’lif, tedvîn ve tasnîf edilen hadis külliyyâtını dokunulmaz/eleştirilmez mukaddes kitaplar ilan ederek” ifrata sapmış, bazıları ise “hayatlarını hadis ilmüne vakfeden, sağlamlarını çürüğünden ayırt etmek için büyük ilmî mesâî harcayan hadis imamlarının paha biçilmez eserlerini, ilmî gayretlerini bir kalemde yok sayarak” tefrite düşmüş, böylece her iki kesim de savrularak mu’tedil yoldan uzaklaşmıştır.²³

8. Bazıları, “Hz. Peygamber’in söylemesi mümkün olmayan asılsız ve mevzû hadisleri ona nispet ederek” ifrata sapmış, bazıları ise “Resûlullah’ın bütün insanlık için bir hikmet hazinesi olan hadislerinin tamamını inkâr ederek” tefrite düşmüştür.²⁴ Bazıları, “tarihte defalarca hesabı verilmiş ve uydurma oldukları tespit edilip kaynaklara geçirilmiş hadisleri bahane edip topyekûn sünnet ve hadis karşıtlığı/düşmanlığı yaparak” ifrata sapmış, bazıları ise “Resûlullah’a atılmış nice yalan ve iftirayı körü körüne sahiplenip sünnet ve hadis savunucusu kesilerek” tefrite düşmüş, her iki kesim de savrularak mu’tedil yoldan uzaklaşmıştır.

9. Bazıları, “Klasik Oryantalizm’in her biri birkaç kitaplık reddiyelere konu olmuş çapsiz iddialarını müsellemlerle hakikatlermiş gibi savunarak” ifrata sapmış, bazıları, “hadis âlimlerinin hayatları pahasına ortaya koydukları ilmî gerçekleri, mezhep imamlarının hadislerle ilgili belirledikleri bütün ilke ve prensipleri yok sayarak” tefrite düşmüş, böylece her iki kesim de savrularak mu’tedil yoldan uzaklaşmıştır.

10. Bazıları, “hadis âlimlerinin uydurma hadisleri tespit için gösterdikleri gayretleri, ricâl, cerh ve ta’dil ilimlerini, râvî ve hadisleri güvenilirlik derecelerine göre tasnîf eden hadis usûlünü, isnâd sistemini, metin tenkîdini istihza konusu yaparak” ifrata sapmış, bazıları ise “alabildiğine yücelttikleri bu ilmî mirası garip bir şekilde dikkate almayarak, sahîh-sakîm ayrımı yapmadan vaaz ve irşâd kürsülerinde Hz. Peygamber’e iftira etme pahasına

²² Ehl-i Hadis’in ideolojik yaklaşımları ve hadisleri adeta silah olarak kullanmalarıyla ilgili bazı tespitler için bk. Bünyamin Erul, “Hadislerin Anlaşılması Meselesi (İslâm Geleneğinde Hadisleri Farklı Okuma Biçimleri)”, *Güncel Dinî Meseleler Birinci İhtisas Toplantısı (Tebliğ ve Müzakereler)*, 02-06 Ekim 2002 (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004), 105-106. Bünyamin Erul’un da ifade ettiği üzere kendi lehine olan zayıf ve uydurma rivâyetleri kabul edip savunan, aleyhine olan en sahih hadisleri bile reddeden her fırka veya mezhep “taassubu oranında” ideolojik davranmıştır.

²³ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 37-38.

²⁴ Kırbasoğlu, İslâm’ın ilk asırlarından itibaren sünnetin konumuyla ilgili yapılan tartışmaların hâlâ sonuçlandırılmadığını, bunun en önemli sebebinin bu tartışmaların büyük ölçüde “ön yargılı ve savunmacı bir zihniyetin baskısı altında” yapıyor olmasından kaynaklandığını belirtir. O, bu hatanın konuyla ilgili yazılan en son eserlerde de devam ettirildiğini kaydeder. Kırbasoğlu, Ehl-i Kur’ân’ın yalnızca Kur’ân’ın yeterli olduğu görüşünü savunduğunu, Hz. Peygamber’in rolünü sadece “tebliğ” indirgediğini, onu postacı konumuna koymakla “gerçekçilikten” uzaklaştığını, bu önyargının kaçınılmaz sonucu olarak da bazı âyetlere zoraki anlamlar verdiğini, âyetlerin siyâk ve sibâkını dikkate almayarak “yetinmek istedikleri Kur’ân’a olan sadakatlerine gölge düşürdüklerini” söyler. Ayrıca o, Ehl-i Kur’ân’ın delil olarak sadece Kur’ân’ı kabul ettiklerini söyledikleri halde bu iddialarını ispatlamak için bazı rivâyetlere başvurmalarını da “çelişkiye düşmek” olarak değerlendirir. Öte yandan müellif, Ehl-i Hadis’in de aynı şekilde sünneti temellendirirken delil olarak kullandıkları bazı âyetlere zoraki anlamlar yüklediğini, âyetlerin bağlamını (kontekst) hiç dikkate almadığını ifade eder. O, Ehl-i Hadis’in de tıpkı Ehl-i Kur’ân’ın düştüğü hataya düşerek “Kur’ân’dan başka delil tanımadığını” söyleyen Kur’âncılara” bazı hadisler ile cevap vermeye kalkışmalarını “tutarsız, anlamsız, boş ve faydasız bir tavır” olarak görür. Özetle Kırbasoğlu, hem müfrit Ehl-i Kur’ân’ı hem de mutaassıp Ehl-i Hadis’i haklı olarak eleştirir ve bunların içinde düştükleri çelişki ve tenâkuzlara dikkat çeker. bk. Kırbasoğlu, *İslâm Düşüncesinde Sünnet*, 213.

anlatmaya devam etmiş, bu üstün ilmî emeğe -tıpkı eleştirdikleri diğer kesim gibi- fiilen hiç itibar etmeyerek” tefrite düşmüş, her iki kesim de savrulularak mu’tedil yoldan uzaklaşmıştır.²⁵

Görüldüğü üzere tarih boyunca oluşan bu ifrat-tefrit görüşler, savrulmalar ve sapmalar Kur’ân-sünnet ilişkisini belirleyen müsellemlerden uzaklaşmaktan, bir başka ifadeyle “dinin üzerine bina edildiği usûlden kopmaktan” kaynaklanmıştır. Dolayısıyla aşırılıklardan uzaklaşıp orta yolda buluşmak için Ümmet-i Muhammed’e önemli görevler düşmektedir. Müminler bu mühim vazifelerinin hakkını verebilmek için öncelikle konuyla ilgili görüş belirten âlimlerin “ileri sürdükleri fikirlerin delilleri üzerinde” sağlıklı tefekkür yapmak, sözün/görüşün/kanaatin/düşüncenin/ictihâdın en doğrusunu arayıp bulmak,²⁶ ona güzellikle ittibâ etmek, her ortamda bunları savunmak ve hakikati seslendiren İslâm âlimlerinin yanında yer almak durumundadır. Diyanet İşleri Başkanlığı yapmış Mehmet Görmez de söz konusu eserinde aşırı uçlara savrulan müfrit Ehl-i Hadis ile müfrit Ehl-i Kur’ân’ı orta yolda buluşturmak için birtakım önemli tavsiyelerde bulunmuştur. Şimdi onun bu önerilerini değerlendirelim:

2.Görmez’in Mu’tedil Yolda Buluşmak İçin Yaptığı Önerilerin Değerlendirilmesi

Mehmet Görmez’in sünnet ve hadis tartışmalarının doğru zeminde yapılması ve mu’tedil yolda buluşulması için yaptığı tavsiyeleri şöyle özetleyebiliriz:

1. İfrat-tefritten uzak mu’tedil yolda buluşmak için öncelikle sünnet ve hadis güçlü bir usûl ve derin makâsîd bilgisiyle, risâlet-i Muhammediyye’nin evrensel örnekliği çerçevesinde, bütüncül bir yaklaşımla ve doğru bakış açısıyla ele alınmalıdır. Eğer bu mesele ilmî çerçevede ve soğukkanlı bir şekilde doğru zemine taşınmaz, çözüm için her âlim elini taşın altına koymazsa, ilerleyen yıllarda sokakta ve geniş halk kitlelerinde bunun vahim sonuçlarını görmek kaçınılmaz olur. Zaten yaşanan yığınla örnekte bu büyük tehlikenin izleri müşâhede edilmektedir.²⁷ Kanaatimizce Görmez’in bu tespitleri makul ve yerindedir. Bize göre de bu vazife ihmal edilirse ümmetin içine düştüğü tefrika, bölünmüşlük ve parçalanmışlık katlanarak artar,²⁸ İslâm medeniyetinin yeniden güçlü bir şekilde tarih sahnesindeki yerini alması zorlaşır. Bu bakımdan her Müslüman aşırı uçlara savrulmaktan kaçınmalı, istikamet üzere olmalı, mu’tedil yolun önemine inanmalı ve bu yolu dikkatle ve özenle takip etmelidir.

2. Aslında hadis meselesi ilk asırlarda varoluşsal bir meseleye dönüşmüştü. Fevkalâde ilmî çabalarla sağlamı çürüğünden ayrılmış, tedvîn ve tasnîf faaliyetleriyle her biri kayıt altına alınmıştı. Gerek devasa şerh edebiyatı gerekse fıkıh kitapları bir usûl çerçevesinde hadisleri anlama ve yorumlama probleminin üstesinden gelmeye çalışmış ve başarılı da olmuştu. Fakîhler, usûlcüler, kelâmcılar, bazen hadisçilerle beraber bazen onlara rağmen sünnet ve hadisin İslâm medeniyetine süreklilik kazandıran ve ümmeti birleştiren bir kaynağa dönüşmesine imkân sağlamıştı. Buhârî ve Müslim’in *Sahih*’leri başta olmak üzere büyük hadis külliyâtı bu ilmî çabalar sonucu meydana gelmiş, “hadis ilimleri” denilen oldukça zengin bir literatür oluşmuş, böylelikle hadis ıstılahları ve hadis usûlü müstakil bir

²⁵ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 38-39.

²⁶ ez-Zümer 39/18. Bu âyette Yüce Allah, müminlerin “farklı görüşlere” kulak verdiklerini belirtir ve fikir özgürlüğüne dair bir ilkesini vaz’ eder. Nitekim müminler muhtelif fikirleri dinler, bunlar arasında kıyaslama yapar ve sözün en güzeline uyar. Kendi görüşlerine güvenmeyen, taraftarlarını kaybetme endişesi taşıyan fanatik kimseler ise değişik düşüncelerden korkar, onların konuşulmasına/yazılmasına/anlatılmasına tahammül edemez ve susturmak isterler.

²⁷ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 39.

²⁸ “Gönülden O’na yönelin, O’na saygısızlıktan sakının, namazı kılın ve şirke sapanlardan, dinlerinde ayrılığa düşüp - her bir grubun kendindekini beğendiği- firkalara ayrılanlardan olmayın.” Rûm 30/31-32. Ayrıca bk. Âl-i İmrân 3/103-105; el-En’âm 6/159; el-Enfâl 8/46; el-Mü’minün 23/53.

ilme dönüşmüştü. Ancak bütün bu yapılanlar sorunu çözmeye yetmedi. Bu bakımdan Ümmet-i Muhammed birbirini suçlamadan, ötekileştirmeden, tekfir, tadril, tefsik etmeden yukarıda bahsedilen ifrat-tefrit noktalarına savrulmanın sebeplerini masaya yatırmalı, özeleştiri yapmalı, birbirlerinin söylediklerini anlamaya çalışmalı, zengin hadis tarihinden faydalanarak "hadis ilimlerini yeniden ihyâ ve inşâ etmeyi" başarmalıdır.²⁹ İslâm'ın on dört asırlık deliller sistemini ve deliller hiyerarşisini bozmadan, Kur'ân-sünnet ilişkisini ve akıl-nakil münasebetini kaybetmeden, güçlü bir metodolojiyi esas alarak "temel hakikatlerde buluşmaya" gayret etmelidir. Bunu başarabilmek için çözüm olarak sunulan "kıyas, icmâ, istihsân, ıstıslâh, ıstıshâb, örf, sedd-i zer'â" gibi delillere kıymet verilmeli, bunlar yok sayılmamalıdır.³⁰ Kanaatimizce Görmez'in bu tavsiyeleri de isabetli ve yerindedir. Mu'tedil yolda buluşmak için müfrit her iki kesimin mensuplarının bu önerilere kulak vermesi gereklidir.

3. Hadisleri sağlıklı anlamak ve yorumlamak için rivâyetler aklın açık, genel ve herkes tarafından kabul edilen prensiplerine arz edilmeli, ancak bu akıl yönlendirilmemiş, ön yargılardan ve tarafgirlikten uzak,³¹ dış etkilerden korunmuş, mantık kurallarına göre hareket eden, vahyin ışığında çalıştırılan bir akıl (akl-ı selim) olmalıdır.³² Kanaatimizce Görmez'in önerisinde "salt akla" değil "akl-ı selime" yaptığı vurgu doğru anlaşılmalıdır. Zira sağlıklı tefekkür yapıp "aklı doğru kullanmak" ile "akılcılık (doğru bilginin tek kaynağının sadece akıl olduğu iddiası/varsayımı)" arasında fark vardır. Bu ikisini tefrik edemeyen müfrit Ehl-i Hadis'in akıl düşmanlığı yapması nasıl yanlışsa müfrit Ehl-i Kur'ân'ın da bütününü akılcılığı savunması aynı ölçüde yanlıştır.

4. Her ne kadar "hadis" ve "sünnet" kavramlarını birbirinden ayrı düşünmek mümkün değilse de ilk usûlcü ve fakihler "hadis" ve "sünneti"³³ farklı manada kullanmışlardır.³⁴ Bu nedenle kafa karşılıklarını ortadan kaldırmak ve daha sağlıklı değerlendirmeler yapmaya imkân tanımak için biri diğerinin yerine kullanılmamalıdır. Kanaatimizce Görmez'in yaptığı bu tespit de isabetlidir. Çünkü "hadis" ve "sünnet" birbirine karıştırıldığı zaman birçok anlama ve yorumlama hatası yapılmakta, yanlış icthâdlar ortaya konulmaktadır. Kaldı ki günümüzde yaygın olarak bilinenin aksine İslâm'ın ilk iki asrında "sünnet" ve "hadis" ayrı kabul edilmiş, hadis, sünnetin kaynaklarından sadece birisi olarak görülmüş, İmam Şafî (ö. 204/819) ile birlikte Ehl-i Hadis'in "sünnet ve hadisi aynı değerlendiren görüşü" baskın ve yaygın hâle gelmiştir.³⁵ Nitekim Tebeu't-tâbiîn âlimlerinden Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813-814); "Süfyân es-Sevrî'nin (ö. 161/778) hadiste imam olup sünnette olmadığını, Evzâî'nin (ö. 157/774) sünnette imam olup hadiste olmadığını, ancak Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) her ikisinde de imam olduğunu"³⁶ söyleyerek aradaki bu bariz farka dikkat çekmiştir. Dolayısıyla Görmez'in bu uyarısının dikkate alınması, hadis ve sünnetin eşanlamlı olarak kullanılmaktan vazgeçilmesi gerekir.

²⁹ Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 314.

³⁰ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 39-41.

³¹ Pozitivizm ve Rasyonalizm'in egemen olduğu günümüzde yeterli bilgi ve birikime sahip olmadan, gerekli inceleme ve araştırmaları yapmadan, hadisleri sırf kendi aklına aykırı düştüğü gerekçesiyle derhal reddetme şeklinde kendini gösteren yaklaşımlar sakattır. Bu zihniyet, aklına yatmayan her hadisi "Emevî uydurması" olarak görür ve izah edilebilir ma'kul hadisleri dahi bir kalemde reddeder. Dolayısıyla geçmişte muhaddislerin hadislerin sahîhini sakîminden ayırt etmek amacıyla zaman zaman akl-ı selime başvurmaları ile günümüzdeki bu tarz bir "akla arz kriterini" birbirinden ayırt etmek gerekir. Aynı şekilde, sünnet ve hadiste zikredilen herhangi bir meseleyi "Kur'ân'da yok!" mantığıyla reddetme kolaylığı da bu kabildendir. Ayrıntılar için bk. Erul, "Hadislerin Anlaşılması Meselesi (İslâm Geleneğinde Hadisleri Farklı Okuma Biçimleri)", 107-108.

³² Ayrıca bk. Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, 318.

³³ Sünnet teriminin kavramlaşma süreciyle ilgili bilgi için bk. Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 14-18.

³⁴ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 56.

³⁵ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 22.

³⁶ Ebû Muhammed İbn Asâkîr, *Târihu Dimaşk*, thk. Amr b. Garâme el-Amrî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 35/183.

5. Hz. Peygamber'e ittibâ'nın taklit ve teşebbüh (şeklen benzemek) ile değil bilakis teessî ile (örnek almakla) mümkün olacağı bilinmeli, onun hangi tasarruflarının sünnet hangisinin sünnet olmadığı çok iyi tespit edilmelidir.³⁷ Kanaatimizce Görmez'in bu tavsiyesi de oldukça önemlidir. Çünkü müfrit Ehl-i Hadis, taklit ile teessî arasındaki farkı tefrik edemediği için hem Hz. Peygamber'i yanlış anlamakta hem de onun yanlış tanıtılmasına sebep olmaktadır.

6. Hadisler, İslâm'ın küllî kaideleri doğrultusunda Kur'ân-sünnet bütünlüğü (uyumu/birlikteliği), sünnet-siret bütünlüğü, akıl-vahiy bütünlüğü, şekil-ruh bütünlüğü, konu bütünlüğü, rivâyet bütünlüğü gibi kriterler esas alınarak anlaşılmalıdır.³⁸ Kanaatimizce Görmez'in bu önerisi de isabetlidir. Zira bu uyuma yeterince özen ve dikkat gösterilemediği için hâlâ Hz. Peygamber'in hadisleri ve sünneti yanlış anlaşılmakta ve yorumlanmaktadır.

7. Sünnet parçacı yaklaşımla değil bütüncül bir bakışla ele alınmalı, sadece "sözler, fiiller, takrîrler, şemâil ve fazîletler" olarak okunmamalı, Hz. Peygamber'in yirmi üç yıllık risâlet hayatında ve sonrasında inşâ ettiği "yeni bir ümmet ve medeniyet" olarak değerlendirilmeli, her bir hadis "rivâyet ve dirâyet bütünlüğü içinde" tahlil edilmelidir. Kanaatimizce Görmez'in bu tespitleri de isabetli ve yerindedir.

8. Dirâyetü'l-hadis, sadece rivâyetle uğraşan bir ilim dalı değil hadis metinlerinin anlaşılması ve yorumlanmasıyla ilgilenen ilim dalına dönüştürülmelidir.³⁹

9. Fıkhu'l-hadis, "dar anlamda" hadisleri kanun metni gibi tahlil eden bir ilim dalı olmaktan çıkartılmalı, "geniş anlamda" hadislerin "İslâm'ın genel ilke ve esasları doğrultusunda" pratik hayatı aktarılışını konu edinen bir ilim dalına dönüştürülmelidir.⁴⁰

10. Garîbu'l-hadis, hadislerdeki yabancı kelimeleri açıklayan bir sözlük olmanın ötesinde hadislerde geçen temel kavramların ifade ettiği düşüncelerin metodolojik analizini yapan ve bu yolla "Hz. Peygamber'in kavramlar dünyasını" tespit etmekle uğraşan bir ilim dalına dönüştürülmelidir.⁴¹

11. Muhtelifu'l-hadis veya müşkilü'l-hadis ilmi sadece "çelişkili hadisleri uzlaştırmaya yarayan bir ilim dalı" değil, hadis ve sünnetin iç bütünlüğünü sağlamak amacıyla "hadislerin hadislerle, Hz. Peygamber'in genel tavır ve davranışlarıyla, akıl ve tecrübeyle ve Kur'ân ile mukâyesesini konu edinen bir yapıya" kavuşturulmalıdır.⁴²

12. Esbâb-ı vurûdi'l-hadis'in (hadislerin söyleniş sebepleri) müstakil bir ilim dalı olabilmesi için "sünnet ve hadisin tarihsel ve toplumsal bağlamı" sadece sahîh rivâyetlerde aranmamalı, buna ilave olarak tıp, tarih, coğrafya, astronomi, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, arkeoloji, dinler tarihi, din fenomenolojisi vs. bilim dallarından da yararlanılmalı, bu konuda yeni ilmî metotlar geliştirilmeli ve bu, sağlıklı bir yönetime kavuşturulmalıdır. Ayrıca sünnetin yerelliği ve evrenselliği, zaman ve mekân boyutu, örfî olup olmadığı, hâss ve âmm olanların ayırt edilmesi gibi hususlar bu ilmî etütler içinde yer almalı, sadece "sebebi" değil, "illet ve hikmet" konusu da buna dâhil edilmelidir. Hz. Peygamber'in bir sözü hangi vesileyle söylediği değil, "hangi gerekçeyle" ve "hangi ilkeyi" göz önünde bulundurarak söylediği de dikkate alınmalı, bir başka ifadeyle "sebebi hikmet" ile "hikmet-i teşrî" birlikte değerlendirilmelidir. Aynı şekilde nâsîh-mensûh konusunun esbâb-ı vurûdi'l-hadis'le bağlantısı unutulmamalıdır.⁴³

³⁷ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 58.

³⁸ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 57.

³⁹ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 54. Ayrıca bk. Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, 98-102.

⁴⁰ Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, 102-110.

⁴¹ Ayrıca bk. Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, 110-117.

⁴² Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 54. Ayrıca bk. Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, 117-122.

⁴³ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 54-55. Ayrıca bk. Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, 125; Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2021), 245-250.

Kanaatimizce Görmez'in "Hz. Peygamber'in bir sözü hangi vesileyle söylediği değil, hangi gerekçeyle ve hangi ilkeyi göz önünde bulundurarak söylediği tespiti" mühimdir. Çünkü Resûlullah'ın sözlerinin arkasındaki "gerekçe" ve "ilke" tam olarak tespit edilemediği zaman birçok hadis yanlış anlaşılmakta ve yorumlanmakta, ümmete hatalı, eksik ve yanlış bilgiler nakledilmekte, böylece Müslümanların Allah, peygamber, âlem, varlık, ahiret, melek, insan, değer, kader, cin vs. tasavvurları menfî manada şekillenmektedir. Dolayısıyla Görmez'in dirâyetü'l-hadis, fıkhu'l-hadis, garîbu'l-hadis, muhtelifu'l-hadis ve esbâb-ı vurûdi'l-hadis konusunda yaptığı özgün tespitler yerindedir ve mu'tedil yolda buluşmayı temin edecek bu önerilere kulak verilmesi gereklidir.

13. Usûl-i Fıkıh, sünnet ve hadisin doğru anlaşılması ve yorumlanması için yeniden gözden geçirilmeli, öncelikle Usûl-i Fıkıh ile Usûli'd-Dîn birlikte ele alınmalı, her ikisi de "tek tek deliller" üzerine değil, "birçok delilden neşet eden küllî esaslar" üzerine bina edilmelidir. Küllî esaslar belirlenirken lafzî mebhâslar değil, Şâri'in maksatları esas alınmalı, makâsıduş-Şerîa⁴⁴ konusunda zarûriyyât, hâciyyât ve tahsiniyyât tasnifine gidilmeli, bu maksatlar lafzın, nazmın, sîganın delâletinde değil, "hayatın varlık sebebinde, insanın yaratılış gayesinde ve dinin gönderiliş hikmetinde" aranmalıdır. Binaenaleyh dinin sahibinin Allah Teâlâ olduğu, bu dini insanların iki cihan saadeti için gönderdiği, kullarının her türlü maslahatının Şâri'in en büyük gaye ve maksadı olduğu hiçbir zaman akıldan çıkartılmamalıdır.⁴⁵ Kanaatimizce Görmez'in bu önerileri de isabetlidir. Zira doğru dinî bilgiyi üretme yöntemi olan Usûl-i Fıkıh ile Usûli'd-Dîn birlikte ele alınmadığı, Yüce Allah'ın maksadı tam olarak tespit edilmediği, kullarının her türlü maslahatının O'nun en büyük gaye ve maksadı olduğu göz ardı edildiği zaman sünnet ve hadis yanlış anlaşılmakta ve yorumlanmaktadır.

14. Sünnetin ve hadisin anlaşılmasında Şerîat'ın küllî esaslarından biri olan "evrensellik ilkesi" göz ardı edilmemeli, Usûl-i Fıkıh'ta egemen olan lafzî yorumun esas aldığı beyânu'l-ibâre yerine beyânu'l-i'tibâra öncelik tanınmalıdır.⁴⁶ Kanaatimizce Görmez'in beyânu'l-i'tibâra öncelik tanınması teklifi yerindedir ve bu husus mutlaka dikkate alınmalıdır.

15. Hadis ilmi ve tekniği konusunda bilgi sahibi olmayan Müslümanları doğru bilgilendirmek yerine onları "taraf veya taraftar haline getirecek söz, tavır ve davranışlardan" mutlaka kaçınılmalı, orta yolun önemine inanılmalı ve ümmeti bu yolda buluşturmak için herkes üzerine düşen vazifeyi eksiksiz yapmalıdır.⁴⁷ Kanaatimizce Görmez'in bu tespiti de haklı ve yerindedir. Zira günümüzde hâlâ bazı müfrit kesimler aynı yanlışlığı yapmaya devam etmekte, ümmet olma bilincine zarar vermekte, Müslümanların dinî duygularını istismar etmekte, taraftarlarını din kardeşlerine aleyhine kışkırtmaktan çekinmemekte, onları müsamahası olmayan bağnaz ve fanatiklere dönüştürmektedir.

⁴⁴ Bünyamin Erul bu konuda şunları ifade eder: İnançtan ahlâka, ilimden irfâna, ibadetten muamelata, sosyal hayattan siyasete, kültürden medeniyete kadar hayatın her alanıyla ilgili olarak hadislerin, İslâm'ın genel prensipleri, Kur'an'ın belirleyiciliği, sünnetin rehberliği, aklın verileri, nasların illetleri, geleneğin öğretileri, Şâri'in maksatları, Müslümanların maslahatları, günümüzün şartları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak bütüncül bir yaklaşımla okunması ve çağdaş problemlerimize çözümler üretilmesi şarttır. Böyle bir hizmetin gerçekleştirilebilmesi için de "ideal, makul ve yeterli bir metodolojiye" ihtiyaç vardır. Çağımızda biriken binlerce problemi çözecek böyle bir çalışmada Hz. Âişe ve İbn Abbas gibi fakih sahâbîlerin anlama yöntemleri, İmam Mâlik ve Hanefî'lerin usûlleri, Mu'tezile ve İbn Hazm'ın tenkitçiliği, Hz. Ömer gibi müçtehit sahâbîler ile Şâtıbî'nin makâsîd ağırlıklı yorumculuğu azamî derecede belirleyici olmalıdır. Erul, "Hadislerin Anlaşılması Meselesi (İslâm Geleneğinde Hadisleri Farklı Okuma Biçimleri)", 110. Biz de Bünyamin Erul'un bu tespitlerine aynen katılıyoruz.

⁴⁵ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 55. Ayrıca bk. Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, 314, 316-317. Kırbaçoğlu, "egemen hadis usûlü anlayışını" eleştirmiş, kendisi pek başarılı olamasa da "alternatif hadis usûlü" geliştirmeye çalışmıştır. M. Hayri Kırbaçoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi* (Ankara: Kitabiyat, 2002).

⁴⁶ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 55-56. Ayrıca bk. Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, 317-318.

⁴⁷ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 44.

16. Birileri kendilerini dinin, sünnetin ve Ehl-i Sünnet'in hâmisî ve müdâfîi olarak görmekten, farklı düşünen İslâm âlimlerini "dini bozmakla, sünneti ve hadisi inkâr etmekle" suçlamaktan behemehâl vazgeçmelidir.⁴⁸ Herkes "ihtilaf ahlâkını" esas alarak,⁴⁹ sağlıklı tefekkürün hakkını vererek, mantık kurallarını özümseyerek, sağlam delillere dayanarak konuşmalı, basîret, ferâset ve hikmet sahibi "muttakî müminler" olmak için çaba sarf etmelidir.⁵⁰ Kanaatimizce Görmez'in bu tavsiyesi de isabetlidir. Çünkü onun sürekli tekrarladığı ve üzerinde ısrarla durduğu ihtilaf ahlâkını öğrenemeyen ve uygulamayan Müslümanların hiçbir problemlerini çözebilmesi mümkün değildir.

17. Büyük ilmî gayretlerle ortaya konulan hadis külliyyâtını ceffe'l-kalem silip atmak ne kadar büyük bir cinayetse onu tümünden takdîs edip hatadan ve kusurdan münezzehten görmek de o denli korkunç bir cinayettir. Söz konusu külliyyât tezyîf-takdîs çizgisinden uzak bilimsel metotla ele alınmalı, bu eserlerin ilmî, tarihî ve kültürel eserler olduğu, "amentüye dâhil edilebilecek imân, tevhîd ve akâid eserleri olmadığı" Müslümanlara anlatılmalıdır.⁵¹ Zira hadisi Hz. Peygamber'e isnâd edilen "bir söz, bir eser/haber veya bir rivâyet" olmaktan

⁴⁸ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 44. Mihne'yi tarihin bir döneminde yaşamış ve orada kalmış sıradan bir vaka olarak görmenin yanlışlığıyla alakalı bazı tespitler için bk. Mehmet Emin Özafşar, *İdeolojik Hadisçiliğin Tarihi Arka Planı Mihne Olayı ve Haşeviye Olgusu* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999), 70-91.

⁴⁹ Görmez, Müslümanlar arasında müşâvere ve müzâkerelerin belli bir usûl ve adâp içinde yapılmasını isterken sıklıkla kendi kavramsallaştırdığı "ihtilaf ahlâkı" terimini kullanır. Bununla Müslümanların tartışma adâbına sahip olmalarını ister. Nitekim ihtilaf, fikirler arasında olurken hilaf ise, şahıslar arasında yaşanır. Müsâdeme-i efkârdan bârika-i hakikat doğarken, müsâdeme-i eşhâstan kin, öfke, adâvet ve fitne ortaya çıkar. İhtilaf delile ve beyyineye, hilaf ise delilsiz iddialara ve zanna dayanır. İhtilaf isabetli görüşe, hakka ve hakikate götürür, hilaf ise kısır ve sonu gelmez tartışmaları beraberinde getirir, "tefrika" denilen parçalanmayı ortaya çıkarır. İhtilaf dikkatle yönetilirse besleyici ve geliştirici olur, hilaf katı ayrışmaların habercisidir. Hilaf, sadece zihinsel değil duygusal anlamda da birbirinden uzaklaşan ve yabancılaşan insanlar üretir, toplumun birlik ve beraberliğini tehdit eder, fitneye, kaosa zemin hazırlar. İhtilaf, sahâbeden itibaren var olan ve rahmet olarak değerlendirilen bir durumdur. Nitekim insanlar arasındaki "çeşitlilik" ve "görüş farklılıkları" ihtilaf olarak adlandırılır. İhtilaf, bir konuda çözüme giderken kullanılan yol ve yöntemlerin ayrı, maksadın bir olmasıdır. İslâmî açıdan bakıldığında ihtilaf iyi niyet sahibi farklı zihinlerin birbirini teşvik etmesi anlamında hayra vesiledir. Ancak ihtilafı hilafa ve nizaa dönüştürmek doğru değildir. İhtilaf ahlâkı, farklı fikirlerle ve düşüncelere saygı göstermektir. Bu saygı, aslında hakikate duyulan özlemin ve din kardeşliğine gösterilen özenin bir ifadesidir. İhtilaf ahlâkı, doğru bilgi ve delile dayanarak konuşmak, kit ve yetersiz bilgilerle hareket etmemek, İslâm'ın sabitelerini ve sarsılmaz esaslarını tartışmalı fer'î meselelere feda etmemektir. İhtilaf ahlâkı, dinin helal-haram çizgilerine azamî surette dikkat ve özen göstermektir. İhtilaf ahlâkı, fikhî detaylar hakkında kanaat belirtirken haklı çıkabilmek adına dinin asıllarını çiğnememek, mübâhları harama, haramları da mübâha dönüştürmemektir. Çünkü hiçbir kimse Yüce Allah'ın belirlediği sınırları daraltarak şahsî kanaatlerine veya evhamlarına dayanarak haram koyma yahut Yüce Allah'ın yasakladığı hususları kit malumat ve indî fetvalarıyla ibâhaya çevirme yetkisine sahip değildir. İhtilaf ahlâkı, bireyleri aşan bir doğru, herkesi kuşatan bir hakikat olduğuna inanmak ve o hakikatin peşine düşmektir. Eğer fikrî tartışmalar hakikate ulaşmak için yapılmıyor, sağlam bilgilerle ve sahih kaynaklarla yola çıkmıyorsa orada ihtilaf ahlâkından söz edilemez. İhtilaf ahlâkı, kendi görüşünü mutlak doğru görmemek, hatalı olabileceğini, kardeşinin isabet etmiş olabileceğini hesaba katmaktır. İhtilaf ahlâkı, tartıştığı din kardeşinin niyetini sorgulamamak, onu samimiyetsizlikle suçlamamak, kendini -haşa- dinin sahibi ve Ehl-i Sünnet'in hamisi olarak görmemektir. Nitekim geçmişte âlimler bir konuyu enine boyuna tartıştıktan sonra "Allahu a'lem" yani "en doğrusunu Allah bilir" derlerdi. Bugün ufku dar, dünyası küçük, bilgisi yetersiz kimseler şahsî düşüncelerini ifade ettikten sonra; "*Bunu ben demiyorum, Allah diyor. Bunu ben demiyorum, Peygamber diyor*" şeklinde kesin konuşmakta ve ihtilaf ahlâkına aykırı hareket etmektedir. İhtilaf ahlâkını yerle yeksan eden en büyük yanlış ise "din kardeşini bid'atle ve dalâletle suçlayıp tekfir etmektir." Oysa Ehl-i kible tekfir olunamaz. Ebû Hanîfe'nin dediği gibi; "*Allah'tan inen kitaba iman eden bir kimse tevildinden dolayı tekfir edilemez.*" Bu itibarla indî fikir, düşünce ve idealleri "indirilmiş din", yüzyıllar boyunca sağlam bir gelenek tarafından dile getirilen düşünce, yorum ve uygulamaları da toptancı bir yaklaşımla "uydurulmuş din" ilan etmek ihtilaf ahlâkına yakışmaz. Biz de Mehmet Görmez'in yaptığı bütün bu tespit ve tavsiyelere aynen katılıyoruz. Ayrıntılar için bk. <https://www.umranhareketi.com/sayfa.php?detay=ihtilaf-ahl%C3%A2ki-br-prof.-dr.-mehmet-gormez-47e3> (Erişim tarihi 22.01.2023).

⁵⁰ Bünyamin Erul bu konuda şunları söyler: "İster Ehl-i Hadis'ten gelsin ister hasımlarından gelsin ideolojik hadis okumalarının, sözlü veya yazılı polemiklerin zararı kadar faydası da olmuştur. Ancak günümüzde bilimsellikten ve objektiflikten uzak, duygusal, savunmacı ya da tepkisel okumalardan vazgeçilmeli, yapıcı olmak kaydıyla öz eleştiriden çekinilmemeli, İslâm kültür ve medeniyetinin en belirleyici dayanaklarından olan hadislerin en doğru bir şekilde okunabilmesi/anlaşılabilmesi için mevcut gelenekten azami derecede istifade edilmeli, yeni yöntem/yaklaşım arayışlarına da devam edilmelidir." Erul, "Hadislerin Anlaşılması Meselesi, 110.

⁵¹ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 47.

çıkartıp Hz. Peygamber ile aynileştirmek (özdeşleştirmek), hadis tartışmalarını “Hz. Peygamber’e nispeti üzerinden yapılan ilmî ihtilaftan” ziyade “bir inanç ihtilafına dönüştürmek” asla ve kat’a doğru değildir.⁵² Kanaatimizce Görmez’in bu tavsiyesi de isabetlidir. Çünkü İslâmî ilimler alanında yaklaşık yarım asırdır çalışan bir hadis araştırmacısı olarak bilgi, birikim, gözlem ve tecrübelerimiz Mehmet Görmez’in ulaştığı bu sonuçları doğrulamakta ve onun haklılığını teyit etmektedir.

18. Temel hadis kaynaklarındaki bazı rivâyetleri eleştiren veya uydurma oldukları gerekçesiyle reddeden İslâm âlimlerini dinden çıkmış kabul edip tefsik, taddil ve tekfir etme (fâsık, sapık ve kâfir ilan etme) cehâletine düşülmemeli, bu büyük eserlerdeki bazı uydurma hadisleri “sağlam ve güçlü delillere dayanarak reddetmenin” söz konusu kitapların kıymetinden hiçbir şey eksiltmeyeceği bilinmelidir.⁵³ Kanaatimizce Görmez’in bu önerisi de isabetlidir. Çünkü hâlâ bazı İslâm âlimleri mesnetsiz bir şekilde ve gayr-i ciddi iddialarla bu tür itham ve iftiralara maruz bırakılmakta, dışlanmakta ve itibarsızlaştırılmaktadır.

19. Hz. Peygamber, tüm zamanlara gönderildiği halde onun belirli bir zamanla mukayyet olan herhangi bir uygulamasını bütün çağlara teşmil etmenin “sünnetin çağlar üstü olma özelliğini” yok edeceği unutulmamalıdır. Binaenaleyh sünneti doğru anlamak için âdet ile ibadet, yerel olan ile evrensel olan, dinî olan ile kültürel olan birbirinden tefrik edilmelidir. Bunu başarabilmek için sünnetin yazılı belgeleri olan hadis rivâyetleri doğru anlaşılmalı, sahîhi sakîminden ayrılmalı ve Şâri-i Hakîm’in maksadına uygun yorumlar yapılmalıdır.⁵⁴ Kanaatimizce Görmez’in bu tavsiyesi de yerinde ve isabetlidir. Müminler sağlıklı kararlar verebilmek için âdet ile ibadeti, yerel olan ile evrensel olanı, dinî olan ile kültürel olanı birbirinden ayırt etmek mecburiyetindedir.

20. Müslümanlar, sünnet ve hadisi doğru anlamak ve sünneti bir örneklik olarak kendi içinde yaşadıkları zamana/topluma taşımak istiyorlarsa İslâm’ın hem evrensel (tüm insanlara) hem de ebedî (tüm çağlara) olduğu hakikatini dikkate almalıdır.⁵⁵ Bir başka ifadeyle Hz. Peygamber’in belli bir kavme yani; sadece “Hicâz ve çevresinde yaşayan Araplara” değil, kıyametin kopacağı ana kadar dünyada yaşayan/yaşayacak olan tüm insanlığa gönderildiği gerçeğini⁵⁶ göz ardı etmemelidir.⁵⁷ Kanaatimizce Görmez’in bu önerisi de yerindedir. Çünkü İslâm, hem evrensel hem de ebedî olan tek hak dindir.⁵⁸ Şu an dünyadaki dinlerin tamamı “batıl dinler”⁵⁹ kategorisindedir. Bu muharref dinlerin insanları hidayete erdirmesi, maddî ve mânevî problemlerine çare olabilmesi ve onları karanlıklardan aydınlığa⁶⁰ çıkarabilmesi asla ve kat’a mümkün değildir.

Sonuç olarak Mehmet Görmez, İslâm’ın, Kur’ân’ın ve Hz. Peygamber’in doğru anlaşılması ve tanıtılması, ideolojik sünnet ve hadis tartışmalarının azaltılarak sona erdirilmesi ve müzâkerelerin sağlıklı bir ortamda sürdürülmesine katkı sunmak amacıyla yukarıda bir kısmını özetlediğimiz tespit ve tavsiyeleri yapmıştır. Onun bu önerilerinin her biri değerlidir ve bundan sonra da üzerinde sağlıklı analizler yapılarak geliştirilmesi gerekmektedir. Çünkü her dönemin İslâm âlimleri geçmişte yapılan hatalardan dersler çıkarmak, bunları bir daha tekrarlamamak ve ümmete faydalı olacak hayırlı faaliyetler yapmak durumundadır. Görmez de asırlardır devam eden bu hataları tekrar etmemek ve

⁵² Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 25.

⁵³ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 48.

⁵⁴ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 50-51.

⁵⁵ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 49-50.

⁵⁶ el-A’râf 7/158; el-Enbiyâ 21/107; es-Sebe’ 34/28.

⁵⁷ “Hz. Muhammed’in bütün zamanların ve bütün insanların peygamberi” olduğuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Erdoğan, *Vahiy-Akl Dengesi Açısından Sünnet* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2001), 279.

⁵⁸ Âl-i İmrân 3/19.

⁵⁹ “Kim İslâm’dan başka bir din ararsa (Allah’a kayıtsız şartsız teslim olup sadece O’na kulluk etmezse bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır.” Âl-i İmrân 3/85.

⁶⁰ Yüce Allah’ın kullarını karanlıklardan aydınlığa çıkartmak istediğiyle ilgili bazı âyetler için bk. el-Mâide 5/16; İbrâhim 14/1; el-Ahzâb 33/43; el-Hadid 57/9; et-Talâk 65/11.

mensubu olduğu Ümmet-i Muhammed'e faydalı olmak gayesiyle mezkûr eseri telif etmiş, "bir örneklik olarak Hz. Peygamber'in sünnetini ve bu örnekliği tüm zamanlara taşıyan hadis rivâyetlerini bir bütünlük içinde anlama ve yorumlama çabalarına" mütevâzî katkı sunmuştur. Temennimiz odur ki, genç İslam araştırmacıları onun eserinde ulaştığı bu sonuçları daha da geliştirecek, ümmetin aşırı uçlara savrulmasını önleyecek nitelikli ilmî çalışmalar yapacak, müfrit kesimleri mu'tedil yolda buluşturmak için çaba ve gayretlerine hız ve ağırlık vereceklerdir.

SONUÇ

Mehmet Görmez, uzun yıllar sonucu edindiği bilgi ve birikimle sünnet ve hadis tartışmalarında ifrat-tefrit çizgisinde hareket eden kesimlerin savdukları görüşleri tenkit etmiş, hiçbir şahsı veya grubu hedef almamış, kimseyi tekfir, taddil ve tefsik etmemiş, sadece savrulma noktalarına işaret edip mu'tedil yolda buluşmanın önemine dikkat çekmiştir. Zira müellif ümmetin dertlerine çare arayan, yedi yıl Diyanet İşleri Başkan yardımcısı ve yedi yıl da Diyanet İşleri Başkanı olarak görev yaparken birçok İslâm ülkesinin âlimleriyle görüşen, hem İslâm dünyasındaki hem de ülkemizdeki dinî yapıların sünnet ve hadis anlayışlarına derinden vâkıf olan tecrübeli bir hadis âlimidir.

"*Bize Kur'ân yeter/Sadece Kur'ân*" diyerek Hz. Peygamber'in sünnetini devre dışı bırakmaya çalışanlar ifrata düşmüştür. Çünkü müfrit Ehl-i Hadis'in ısrarla savunduğu asılsız ve uydurma rivâyetlere veya çarpık din yorumlarına tepki göstererek hadisleri toptan reddetmek, sünnet ve hadis karşıtlığı yapmak doğru değildir. Nitekim Ehl-i Kur'ân'ın büyük çoğunluğu sağlıklı tefekkürden uzak, aşırı genellemeler yapan, düz/salt mantıkla hareket eden, Hz. Peygamber'e itaati emreden âyetleri hatalı te'vil eden, âyetlere bütüncül değil parçacı yaklaşan, nüzûl ortamını hiç hesaba katmadan âyetleri tevil eden, iddialarına delil getirdikleri âyetlerin sadece bir yorumunu -üstelik yanlış olanını- esas alan, diğer tüm yorumları görmezden gelen ve nihayet son elçi Hz. Muhammed'i "postacı/ara kablosu konumuna" indirgeme gafletine düşen kimselerdir.

"*Bize hadisler yeter*" diyerek Hz. Peygamber'den rivâyet edilen tüm malzemeyi hiçbir ayırma tabi tutmaksızın sahiplenip savunanlar da aynı şekilde tefrite düşmüştür. Çünkü müfrit Ehl-i Kur'ân'ın; "*Bize Kur'ân yeter*" söylemine kızarak genellemeler yapmak, zayıf veya uydurmalar dâhil olmak üzere tüm hadis rivâyetlerini "vahiy kabul etmek", sonra da bunların Kur'ân'ı nesh edebileceğini iddia etmek doğru değildir. Nitekim müfrit Ehl-i Hadis'in büyük çoğunluğu sağlıklı tefekkür kabiliyeti olmayan, akıl ve rey düşmanlığı yapan, âyetlere bütüncül değil parçacı yaklaşan, âyetlerin siyâk ve sibâkını hiç dikkate almayan, çok yönlü analiz yeteneği bulunmayan, hadis külliyâtını hatadan münezzeh ve kusursuz gören, hicrî 2. ve 3. asırda yazılan bazı hadis kaynaklarını mukaddes, dokunulmaz ve eleştirilmez kabul eden, bu eserlerdeki mevzû hadisleri bile Hz. Peygamber'e iftira etme pahasına savunmaya devam eden ve nihayet Hz. Muhammed'i ve İslâm'ı yanlış tanıtmaya gafletine düşen kimselerdir.

Meseleye ideolojik yaklaşan her iki tarafın (Ehl-i Kur'ân ile Ehl-i Hadis) günümüz temsilcileri ifrat-tefritten uzak, doğru ve mu'tedil yolda buluşmak için bir araya gelmeli, oturup konuşmalı, orta yolda buluşmaya karar vermeli, objektif ve dengeli bir yaklaşım içinde olmalı, "kısa, orta ve uzun vadede yapılacaklar" konusunda bir yol haritası belirlemeli ve bunu ivedilikle uygulamaya başlamalıdır. Bu konuda hiçbir gayret göstermeyerek kendi gettolarında hâkimiyetlerini sürdürmeye devam eden, İslâm âlimlerinin uyarılarına kulak tıkayan, din kardeşlik bağlarına zarar veren, ümmetin tefrikaya düşmesine neden olan her iki kesim büyük bir vebali üstlendiğini bilmelidir.

Müslümanlar ehil âlimlerin yaptığı "hadis tenkidiyle" müfrit Ehl-i Kur'ân'ın savunduğu "hadis karşıtlığı/düşmanlığı" arasındaki farkı çok iyi bilmeli, hadislerle ilgili muhtelif ilmî değerlendirmeler yapan İslâm âlimlerini "sünnet ve hadis münkiri" yaftasıyla

itibarsızlaştırmaya çalışan “müfrit Ehl-i Hadis'in söylemlerine” itibar etmemeli, bunlara destek olmamalı ve asla peşlerinden gitmemelidir.

Büyük ilmî çabalarla yazılan hadis külliyyâtını bir kalemde silmek nasıl yanlış ise insan ürünü olan bu eserleri hatasız, kusursuz ve mükemmel görmek de aynı şekilde yanlıştır. Dolayısıyla bu külliyyât tezyîf-takdîs çizgisinden uzak bilimsel metotla incelenmeli, bunların ilmî, tarihî ve kültürel eserler olduğu, amentüye dâhil edilebilecek imân, tevhîd ve akâid eserleri olmadığı hiçbir zaman akıldan çıkartılmamalıdır.

Sünnet ve hadis parçacı değil bütüncül yaklaşımla, güçlü bir metodoloji ve derin bir makâsîd bilgisiyle, risâlet-i Muhammediyye'nin evrensel örnekliliği çerçevesinde anlaşılmalı, İslâm'ın on dört asırlık deliller sistemi ve deliller hiyerarşisi bozulmamalı, Kur'ân-sünnet ilişkisi ve akıl-nakil münasebeti kaybedilmemelidir. Hangi kitapta olduğuna bakılmaksızın tüm rivâyetler aklın açık, genel ve herkes tarafından kabul edilen ilkelerine arz edilmeli, ancak bu akıl tarafgirlikten, önyargılardan uzak, saf ve dış etkilerden korunmuş bir akıl olmalıdır.

Âdet ile ibadet olan, yerel olan ile evrensel olan, dinî olan ile kültürel olan asla birbirine karıştırılmamalı, hiçbir peygamberin kendi kavminin kültürünü “evrensel bir din kuralına” dönüştürmeyeceği bilinmeli, Hz. Muhammed'in içinde yaşadığı toplumun örf, âdet ve gelenekleri gereği yaptıklarını “aynen alıp tekrarlamanın” sünnet değil “taklit” olduğu fark edilmelidir. Hz. Peygamber'e ittibâ'nın taklit ve teşebbüh ile değil bilakis iktidâ ve teessî ile mümkün olacağı idrak edilmeli, onun hangi tasarruflarının sünnet hangisinin sünnet olmadığı iyi tespit edilmelidir. Hz. Muhammed tüm zamanlara gönderildiği halde onun belirli bir zamanla mukayyet olan uygulamasını bütün çağlara teşmil etmenin “sünnetin çağlar üstü olma özelliğini” yok edeceği bilinmeli, sünnet “bir örneklik olarak” zamanımıza taşınmak isteniyorsa İslâm'ın hem evrensel hem de ebedî olduğu gerçeği daima göz önünde bulundurulmalıdır.

Müslümanların büyük bir kısmını İsrâiliyyât, Mesîhiyyât, Mecûsiyyât, efsane, masal, hikâye, mevzû hadislerle vs. etkileyerek, kısa yoldan cennet vaadiyle aldatarak “fanatik taraftarlar” haline getiren “ideolojik dinî yapılar” kendilerini dinin, sünnetin ve Ehl-i Sünnet'in koruyucusu/hâmisi olarak görmekten vazgeçmelidir. Bu kesimler kendilerinden farklı düşünen İslâm âlimlerini “hiçbir ciddi delile dayanmaksızın” dini bozmakla, sünneti ve hadisi inkâr etmekle suçlamaktan, temel hadis kaynaklarındaki rivâyetleri tenkit eden ehil âlimleri “fâsık, sapık, hain ve kâfir ilan etme” yanlışına/gafletine/garâbetine/hatasına düşmekten sakınmalıdır.

Netice itibarıyla makalede yaptığımız bu tespitleri sert, tepkisel, duygusal veya savunmacı yaklaşımlar olarak değerlendirenler çıkabilir. Ancak şurası bir gerçektir ki, asırlardır devam eden ideolojik sünnet ve hadis tartışmalarını sona erdirmek ve müfrit kesimleri orta yolda buluşturmak için bazen sert ve sarsıcı uyarılara ihtiyaç duyulabilir. Ümmetin dertlerine çareler ararken bazen aşırı uçlara savrulan kesimlere hatalarını fark ettirecek şekilde sert bir üslup kullanmak gerekebilir. Salt akademik kaygılarla hareket ederek üstü kapalı ifadelerle, kimseyi üzmeyen ve kırmayan bir dil ve üslup kullanımı, sorunların çözümünde yetersiz, etkisiz ve işlevsiz kalabilir. Bu bakımdan tarafların meseleye bütüncül bakmalarını sağlamak ve acı gerçeklerle yüzleşmelerini temin etmek için bazen onları sarsarak uyandırmak bir seçenek olarak düşünülebilir.

KAYNAKÇA

Aydınlı, Abdullah. “Ehl-i Hadis”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/507-508. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Birişik, Abdulhamit. “Kur'âniyyûn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/428-429. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil. *Sahîhu'l-Buhârî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

- Erdoğan, Mehmet. *Vahiy-Akıll Dengesi Açısından Sünnet*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2001.
- Erul, Bünyamin. "Hadislerin Anlaşılması Meselesi (İslâm Geleneğinde Hadisleri Farklı Okuma Biçimleri)". *Güncel Dinî Meseleler Birinci İhtisas Toplantısı (Tebliğ ve Müzakereler)*, 02-06 Ekim 2002. 95-114. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Erul, Bünyamin. *Sahabenin Sünnet Anlayışı*. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Görmez, Mehmet. *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Görmez, Mehmet. *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*. Ankara: Otto Yayınları, 2020.
- İbn Asâkîr. Ebû Muhammed. *Târihu Dimaşk* thk. Amr b. Garâme el-Amrî. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.
- Kırbaçoğlu, M. Hayri. *Alternatif Hadis Metodolojisi*. Ankara: Kitabiyat, 2002.
- Kırbaçoğlu, M. Hayri. *İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999.
- Kırbaçoğlu, M. Hayri. *İslâm Düşüncesinde Sünnet, -Eleştirel Bir Yaklaşım-*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999.
- Kılıçer, M. Esat. "Ehl-i re'y". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/520-524. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Usûlü*. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Köycü, Erdoğan. "Sahâbenin Model Davranışlarının (İ'tidâl) Oluşumunda Hz. Peygamberin (s.a.s.) Rolü". *Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 26-27 Nisan 2018. 1/396-404. Kahramanmaraş: y.y., 2018.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Polat, Salahattin. *Metin Tenkidi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.
- Öğüt, Salim. "Ehl-i Hadis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/508-512. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Özafşar, Mehmet Emin. *İdeolojik Hadisçiliğin Tarihî Arka Planı Mihne Olayı ve Hâşeviye Olgusu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Usûlü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2021.
- <https://www.umranhareketi.com/sayfa.php?detay=ihtilaf-ahl%C3%A2ki-br-prof.-dr.-mehmet-gorme-47e3> (Erişim tarihi 22.01.2023).